

הלוקח בהמה או שניתן לו במתנה – פטור ממעשר בהמה (בכור בניך תתן לי, כן תעשה לשרך לצאנך – כבניך, שאינו בלקוח ובמתנה. ואם אינו ענין לבכור שהרי אינו ב'עשיה', תנהו ענין למעשר). במה דברים אמורים בשעת עשיה (תעשה), אבל לקח עשרה עוברים במעי אמן – כולם נכנסים לדיר להתעשר (רבי אסי א"ר יוחנן, כהסבר רבי אלעזר ורבא).

והוא הדין למחוסר זמן, שאינו בן שמונה ימים ולא הגיע זמנו להתעשר – אמר רבי אלעזר: אין בו דין 'לקוח' להיפטור, מלבד לרבי שמעון הסובר מחוסר זמן נכנס לדיר להתעשר (כבכור שהוא קדוש לפני שהגיע זמנו ליקרב), ולדבריו הלוקח בהמה מחו"ל – פטור ממעשר, שהרי זו שעת עשיה.

א. מבוואר בגמרא שהמוכר בהמה וחזר ולקחה – פטור ממעשר כדין 'לוקח'. וכתב בספר מנחת חינוך (שס"ו) שהוא הדין למפקיר בהמתו וקדם וזכה בה. וכן הביא (שם בקומץ המנחה, ממהריט"א כאן. וע' יד הוד), שהנותן ע"מ להתחזיר והחזיר – הרי זו מתנה ונפטר מן המעשר. ויש מצדדים בדעת רבנו גרשום והרמב"ם, שמי שמכר וחזר ולקח אין נפטר משום לקוח (עפ"י שיעורי הגריש"א).

ב. בהמות של גזל הגר שנפלו לכהן – פטור ממעשר, שמתנות כהונה 'מתנה' הן (ב"ק קי:).

דף נו

פד. א. בהמת אתנן, מה דינה לענין מעשר בהמה?

ב. בהמת השותפים, מה דינה לענין מעשר בהמה; בשותפים זרים ובאחים שירשו?

ג. מה דין האחים שירשו נכסים, לענין תוספת קלבון למחצית השקל?

א. בהמת אתנן; באופנים שאינה בגדר 'לקוח ושניתן במתנה' כגון שנתן לה עופר באתננה – נכנסת לדיר להתעשר. אם יצא עשירי אחד מן הכשרים – טוב, ואם יצא האתנן – יאכל במומו לבעלים. לדברי אב"י, אין האתנן נאסר להקרבה אלא בזונה כותית (או בישראלית האסורה עליו באיסור כרת. עפ"י תוס'), אבל זונה ישראלית – אתננה מותר ('תועבה' 'תועבה' מעריות). [ורבא (בתמורה כט) חולק. והלכה כדבריו (רמב"ם איסו"מ ד, ח)].

מפירוש רבנו גרשום נראה שהיתה לו גרסה נוספת, לפיה הנותן בהמה לזונה כותית וחזר ולקח – נכנס לדיר להתעשר, שאין זה 'לקוח' הפוטר שהרי זה כלקחו שלא בשעת עשייה.

ב. בהמת השותפים פטורה ממעשר בהמה (ויהיה לך) – ולא של שותפים. אם אינו ענין לבכור, שישנו בשותפות, תנהו ענין למעשר).

אין חילוק בין הבהמה עצמה שבה נשתתפו, ובין הולד הנוולד לבהמת השותפות – הכל פטור (כ"ה לשיטת רש"י. וע' גם בראב"ד שקלים ג, ד). ואין כן דעת הרמב"ם, כדלהלן.

ואולם האחים שירשו נכסים ועדיין הם בתפיסת הבית, שלא חילקום – חייבים במעשר כאילו הם שייכים לאביהם ואינם של שותפים (אשר יהיה לך). חלקו האחים את הבהמות [לפי שומת דמיהם] וחזרו ונשתתפו – הרי הם כשאר שותפים, ופטורים. חלקו כספים ולא חלקו בהמות – חייבים.

חלקו האחים בהמות זהות, חלוקה במנין שוה – לדעת רב ענן ורבי אלעזר, אומרים 'זהו חלקו המגיעו משעה ראשונה לכך', שהובררה ירושתו של כל אחד והרי הבהמות אצלם בגדר 'ירושה' ולא 'מקוח', הלכך גם אם חזרו ונשתתפו, חזרו למצב 'תפיסת הבית' וחייבים. ולדעת רב נחמן ור' יוחנן אין ברירה, וגם חלוקת דברים זהים נידונת כקנין ולא כירושה, ופטורים ממעשר בהמה.

- א. הלכה כדעה אחרונה (רמב"ם בכורות ו,יא). [ואעפ"י שאנו נוקטים להחמיר בדאורייתא שמא יש ברירה (כדעת רוב הפוסקים ודלא כרש"ל), אך הואיל ובמעשר בהמה ספיקו להקל מגזרת הכתוב (ע' להלן נח:), לכך יש לפטור ממעשר. עפ"י בית שמואל קלא סק"ד].
 ואם חלקו בהמות שונות לפי שומא, כגון קטנות וגדולות – לכו"ע אין לומר כאן 'ברירה' (וע' בתוס' וברשב"א ותורי"ד קדושין יז ובשעורי ר' שמואל שם; רש"י חגיגה כה רע"ב; חדושי הנצי"ב כאן; חזו"א בכורות כז, טו; אבי עזרי (קמא) – ע"ז ו,ה ומאכ"א יג,כב).
- ב. מדברי הרמב"ם (בכורות ו,י) מבואר שבהמות שנשתתפו בהן עצמן – בין באחים בין בשאר שותפים – פטורות ממעשר. ומשמע מדבריו שהפטור הוא משום 'לקוח'. ואילו הבהמות שנוולדו בשותפות חייבות בכל ענין [ונראה שה"ה בשותפות נכרי. מנ"ח שס,ז], בין באחים בין בזרים, בין שנשתתפו בבהמות בין במעות. (וע' בלח"מ ובהידושי הגר"ח הלוי שם; מהריט"א; אבי עזרי סוף הל' שקלים).
- בשול"ת הרשב"ש (תפג) כתב שנראה כשיטת רש"י במה שפירש שאחים שירשו בהמה – חייבים במעשר. ונראים דברי הרמב"ם שכאשר חלקו, אפילו לא חזרו ונשתתפו – פטורים.
 בשול"ת אחיעזר (ח"ב מג,ה) חידש בדעת הרמב"ם שאף בבהמות שנוולדו לשותפים אין חיוב אלא אם לכל אחד יש כדי חיוב, דהיינו עשר בהמות.
- ג. יורש יחידי; דעת הל"ח והמנ"ח (שס,ז) שחייב במעשר. ואולם החזו"א כתב (כו, טו ובסוף הספר עמ' קסד) שלדעת הרמב"ם פטור ממעשר בהמה.
- ד. צ"ע מהו שיעור השותפות הפוטר ממעשר, האם דינו ככבור או שמא כאן לכו"ע שותפות כלשהי פוטרת, דבעינן דומיא ד'בניך' שאין שם שותפות כלל (מנ"ח שס,ז). ובחזו"א (כו,ב) השוה לכבור, דקיי"ל אפילו שותף באזנו פטור.

- ג. הנותן מחצית השקל מוסיף קלבון (= תוספת מועטה לצורך הכרע, וי"א לחילוף מטבעות. רש"י). וכן שני אנשים שנותנים שקל עבור שניהם – מוסיפים שני קלבונות, שהרי הם חיובים נפרדים.
 לדעת חכמים במשנת שקלים (א,ו) נותנים קלבון אחד. אך י"ל שזה רק כשאחד שוקל עבור עצמו ועבור חברו, אבל שנים שנותנים יחדיו – לכו"ע נותנים שני קלבונות. ואין משמע כן בלשון הרע"ב (מלא הרועים).
 והוא הדין לאחים שירשו כספים וחלקו וחזרו ונשתתפו, כאשר הם נותנים שקלים שלמים – מוסיפים קלבון עבור כל אחד, כדין שני אנשים זרים. אבל אם לא חלקו עדיין את ירושתם, ואפילו חלקו בהמות ולא חלקו כספים – הרי זה נידון כאילו אביהם קיים ונותן שקל שלם עבור שני בניו, שאינו מוסיף קלבון (וי"א שמוסיפים קלבון אחד. ע' רש"י, רע"ב, תוי"ט ורש"ש).
 לדברי רבי מנא בירושלמי (שקלים א,ד כפירוש קרבן העדה) מבואר שאם היתה הבהמה רוב בנכסים, אעפ"י שחילקו שאר הנכסים, אם לא חילקו הבהמה פטורים מקלבון. ואם חלקו הבהמות ולא חילקו שאר – חייבים בקלבון כאילו חלקו הכל (כפירוש פני משה). [ולכן לא נקטה המשנה אפשרויות אלו שחייבים או פטורים בזה ובוה – שאין הדבר פסוק אלא משתנה לפי רוב הנכסים].

דף נז

פה. אלו בהמות נכנסות לדיר להתעשר ואלו שאינן נכנסות?